

ВИСШЕТО МОРСКО ОБРАЗОВАНИЕ В КОНКУРЕНТНА СРЕДА

Бакалов, Я. (2019). *Висше морско образование. Лидиране в конкурентна среда*. Варна: Стено. ISBN 978-619-241-029-2

Благовест Белев

Висше военноморско училище „Никола Й. Вапцаров“ – Варна

Книгата „Висше морско образование. Лидиране в конкурентна среда“ на доцент Янчо Бакалов – преподавател във ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, се появи в момент, в който традиционните „морски“ образователни институции са определили териториите на интересите и възможностите си в професионалното направление. Авторът е изразител на мнението на хора, които считат, че дискусията за развитието на системата на висшето морско образование винаги е актуална, предвид обществената значимост на продукта – подготовка на кадри за корабоплаването на световно ниво. Тя отразява виждането на автора за съвременното българско висше образование, като среда за развитие на професионалното морско образование, заедно с фрагменти от историята му, международните стандарти и практики, по които то се ориентира. Очертаните перспективи се базират на системен анализ на явлениято в неговата цялостност и с определена степен на сложност.

Още във въведението авторът представя научна информация на достъпен език и подсказва, че такъв ще бъде стилът му до края на изложението. Всеки, който чете тази книга от любопитство или от научноизследователски, исторически и педагогически интерес, трябва да бъде подготвен за това, че често иносказателният език на доц. Бакалов е своеобразен тест за интелигентност. Дори само прочитът на мотото на книгата може да ни убеди в това.

Монографията е издадена от издателска къща „СТЕНО“ – един от лидерите в издаването на учебна и научна литература на морска тематика. Съдържа обичайни-

те белези на монографичния труд – текстът е изложен на 146 страници, представен е системен научен и изследователски анализ на съществен и обществено значим проблем, посочена е обширна литературна справка и е рецензиран от хабилитира-ни лица в съответната научна област. Дългогодишната преподавателска и научна работа на доцент Бакалов е развила способността му да прилага изследователски подход при писането на подобен род книги. Той има издадени още три монографии и девет студии, учебници и учебни пособия, самостоятелно и в съавторство. В публикации му много често присъстват проблемите на лидерството и образованието, заедно и поотделно, като с тях авторът ни уверява в експертността на изводите и заключенията си, представени в монографията.

Монографичният труд е структуриран в четири глави, в които изложението следва логиката от общото към частното. Читателят може да проследи непротиворечиво представена историята на българското висше морско образование, неговата модернизация в годините на новото хилядолетие и в частност – на гражданския и на военния му компонент. Литературният обзор включва 78 заглавия на кирилица и на латиница. В книгата като приложения са включени статии по темата, които досега не са били публикувани в реферирани издания според списъка на НАЦИД.

В първа глава доцент Янчо Бакалов пестеливо критично представя разбиранията си за същността на съвременното българско висше образование, националната стратегия за неговото развитие, както и нормативната уредба, която регулира процесите в него. Това му помага да направи преход към паралелното развитие на гражданското и на висшето военно образование в страната. Интерес представлява виждането му за еманацията на образованието, което той обобщено определя като „услуга, произвеждана с усилията на този, който я предлага, но и с участието, вложенията, мотивацията и активността на всички, които я ползват – обучаеми, публичен сектор, потребители на кадри и др.“. От тук до края на първа глава пред читателя систематизирано се представя нормативната законодателна уредба, насочена към поддръждане или не чак толкова на българското висше образование и на средата, в която то съществува и се развива. Становището на автора относно тази проблематика е подчертано критично, основание за това му дава видимият спад в качеството на българското образование от всички нива. Служило някога за пример в Европа (Kostov, 2018) и сочено като основополагащ ориентир за създаването на системно средно образование в някои западноевропейски държави, днес то очевидно е повлияно негативно от редица недъзи на гражданското ни общество. Янчо Бакалов извежда на преден план причини и дадености, които според него подкопават авторитета му в национален и в международен аспект. Едно от доказателствата за това е липсата на наш университет в „топ 500“ на престижните класации за сектора в Европа.

Причините, довели до критичното изместване на фокуса на българското висше образование, са общоизвестни. Доцент Бакалов посочва и критикува най-фрапиращата от тях – акцентирането върху комерсиалните функции на университетите и

другите висши училища. В подкрепа той излага аргументи: 51 висши училища в страната при непрекъснато намаляващ брой на кандидат-студентите, плюс изнесени техни звена със съмнителна образователна стойност, центрове, филиали и „обречена“ стратегия за развитие на висшето образование. Всичко това се допълва с маниакални изяви на тревожно голям брой псевдоучени, издаващи в съавторство с неизяснен брой съратници ежегодно по над 100 публикации, избирани за професори в няколко висши училища, и то в различни научни специалности, и т.н. Авторът се позовава и на други учени, които се възмущават от необоснования стремеж на някои лица от политическата класа да си приписват и академични постижения и приноси. Не са посочени конкретни имена, но при толкова разпространения порок информираният читател може да разпознае мнозина.

В тази глава от монографията доцент Бакалов информира за позициите на мнозина изгънати български учени и ректори на висши училища, като цитира публично изразени мнения за състоянието и проблемите на академичната общност, както и на висшето образование, като цяло. С аналитичен подход той представя откошелните стремежи на висшите училища и университети към синергия между академичната и изследователската дейност, както и множеството субективни препятствия за осъществяването ѝ в реален мащаб.

В заключението на първа глава авторът обосновава становището, че несъвършенството на националното законодателство заедно с пропуските в контролната дейност от страна на регулаторните органи създават хранителна среда за очевидните недъзи на системата. Компромисите на Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) по прилагането на критерии в оценката на висшите училища, недофинансирането на системата, противоречивите нормативи, регламенти, стандарти и т.н. допринасят за изоставането на системата за висше образование от добрите европейски практики. Норми, регламенти и стандарти, разбира се, трябва да съществуват, но от съществено значение е тяхното адекватно прилагане. Добри примери в Европа има много (Dieli & Korateki, 2018; Varbanova, 2019). Според автора се налага изводът, че в интерес на оцеляването си и на съхраняване качеството на образователно-научната си дейност висшите училища трябва активно да търсят външни акредитации за прилагани модерни технологии на преподаване, договаряне за подготовка на кадри за работодатели извън страната, подкрепа от европейски и офшорни браншови организации и др.

Историята на морското и на военноморското образование у нас винаги досега се е проследявала коректно и е добре изяснена. С престижни научни публикации по свързаните с темата проблеми са изразявали становище компетентни изследователи (Kozhuharov, 2015; Mednikarov, 2019). При прочита на заглавието на втора глава на монографията информираният читател би си създал впечатлението, че няма с какво да бъде изненадан. Доцент Я. Бакалов обаче и тук очертава своя територия, като анализира източниците за симбиозата в морското и военноморското образование, а също между дейността на професионалните гимназии, висшите учили-

ща и обособените национални морски квалификационни центрове. Той коректно подчертава ролята на средното професионално образование като източник на мотивирани обучаеми за висшите морски образователни институции. По-ниската образователна степен на средните училища не е пречка те да имат обединяващи идеи с висшите и с лицензирания, традиционно добре работещ Български морски квалификационен център във Варна. Свързващото звено за трите нива образователни и квалификационни структури са приетите единни държавни изисквания за морските специалности и международните стандарти за водените тук подготовки.

Изложението във втора глава на монографията следва тази линия на анализ на морското образование в контекста на развитието на висшето му ниво. Авторът ангажирано представя проблеми, които се коренят в извънинституционални субекти, проблемите вътре в самите институции и споделя международния опит за тяхното разрешаване. Той аргументира и алтернативни образователни технологии за подготовката на морските специалисти, като обосновава предложенията си с разпоредбите на регламенти и международни морски конвенции, по които Република България е страна. Доцент Бакалов представя професионално и достъпно същината на Лисабонската конвенция от 1997 г., Сорбонската декларация от 1998 г. и Декларацията от Болоня от 1999 г. На тази база той разглежда и европейските образователни политики, целите им и общите принципи на тяхното изграждане, значими за субектите на висшето морско образование у нас.

В близките години след присъединяването на България към посочените по-горе инициативи субектите на националното морско образование и квалификация провеждат няколко научно-практически конференции BulMET. Доцент Бакалов анализира техните заключителни резолюции и доказва, че голяма част от заложените в тях идеи продължават да звучат актуално. Още на BulMET'2003 са обосновани пътищата за трайно преодоляване на най-наболелите проблеми, свързани с морското образование:

- системни контакти и въздействие върху държавните органи и икономическите субекти – потребители на кадри, за създаване на подходящи правни и икономически условия за успешното развитие на морското образование;

- подобряване на технологията на обучение и разширяване на капацитета на учебните заведения.

Устойчивото решаване на реални проблеми изисква комплексен подход, което закономерно отрежда лидерска роля в морското образование и квалификация на Висшето военноморско училище „Никола Йонков Вапцаров“. Вековното му съществуване и развитие е пример за успешен проект, параметрите на който са показани в монографията. Авторът гради анализите и заключенията си на базата на литературна справка, включваща десетки документи, статии в списания и сборници с научни трудове, книги, учебници, монографии. За част от заключенията си той се позовава на монографията на професор Боян Медникаров „Военноморското образование в Република България – състояние и перспективи“, особено в частта, която

засяга военноморските структурни звена. В изказа на Янчо Бакалов личи уважение към това изследване, както и подчертаното доверие в цитираните данни. Съпоставката на заглавията на двете монографии открива текстуално сходство, но това е само механично наслагване на рамките на подобни явления. Привържениците на конспиративните теории ще бъдат разочаровани, за плагиатство не може да става и дума. Професор Медникаров издава монографията си няколко месеца по-рано, но в книгата на доцент Бакалов се проследяват редица различаващи се схващания и алтернативни идеи.

В трета глава на монографията доцент Янчо Бакалов представя своето изследване, проведено с методите на системния анализ, за изясняване на параметрите на развитие на системата на морското образование в проблемна среда. В анализа си той отново напомня за намеренията, формулирани на BulMET'2003, за комплексно решаване на многообразните проблеми на морето. Затова той разглежда концепцията „морско образование“ като своеобразен връх на една пирамидална структура, в основата на която лежи Националната морска стратегия, а надстроечните елементи са морската история, морската индустрия на България, морският суверенитет, морската инфраструктура, туризмът и опазването на ресурсите на морето.

Като следва посоката „нагоре“ при представянето, доцент Бакалов анализира състоянието на националните системи за сигурност и морска безопасност. Определенията, които използва, са непротиворечиви и състоятелни от правна гледна точка. Морското законодателство, национално и международно, е представено коректно и професионално. Поставени са граници между отговорностите на субектите в гражданската и във военната система. Професионалистите, за които съдържанието на трета глава е разпознаваемо, ще намерят ясни логически връзки между морската сигурност и морската безопасност като системно свързани явления. Като резултат от проведеното изследване авторът обосновава единството между явленията „сигурност“ и „безопасност“, като подчертава приоритетите при осъществяване на контрол върху морските пространства със сили и средства от военноморския компонент. Той дефинира и приоритетите на безопасността „на море“ в мирно време, обхващаща широк кръг от интереси и дейности. Отнасящият се за морското образование извод в този дух подкрепя обосновката за единство на гражданския и военния му компонент като на инструменти за формиране на способности у бъдещите морски офицери за справяне при разнообразни обстоятелства в морските пространства.

Критично настроените, както и тези, които ще четат монографията като популярно четиво, ще открият връзки между история и настояще, между морски бизнес и национална морска сигурност и безопасност, дори ще могат да разпознаят различията в подходите при управление на едно или друго българско правителство. Най-ценното в изследването, представено в трета глава, откриваме между страниците 88-а и 99-а, където доцент Бакалов „разголва“ идеята и опитите за създаване на интегрирана морска политика на България. Вероятно поради пристрастност към

темата, оценявам написаното като най-задълбоченото научно изследване у нас по този въпрос. Няколко правителства, управлявали България през последните две десетилетия, правеха опити да създадат Национална морска стратегия, но усилията им се изчерпваха „до плажната ивица“. Днес, когато мощни държавни морски структури се намират в частни ръце, интересът на държавата отслабна още повече. По непотвърдена информация, кръг от ентузиастични професионалисти се е нагърбил със задачата да освежи паметта на управляващите за поетите ангажменти и да насочи погледите им в правилната посока. Още повече, Европа също настоява за това. На тези колеги бих препоръчал да се запознаят с точка 3.5 от трета глава на монографията и да привлечат Янчо Бакалов в екипа, за да използват експертните му познания.

В края на трета глава доцент Бакалов отново се фокусира върху висшето морско образование, разглеждано през призмата на системата за безопасност на корабоплаването. Той представя България като част от единната европейска система за безопасност, контролирана от Европейската морска агенция за безопасност (EMSA). Авторът настоява, че подчиняването на дейностите на националните морски образователни институции на идеята на Международната морска организация – „Безопасност преди всичко“, е полезен и перспективен път за тяхното развитие.

Четвърта глава на монографията „Висше морско образование. Лидиране в конкурентна среда“ е най-кратка. Преди нея доцент Янчо Бакалов вече е направил разрез на редица системи, структури и проблеми, с което активира креативността на отговорните за решаването на дефинираните проблеми институции. В тях преобладаващо работят хора, преминали през системата на висшето морско образование, и именно към тях са насочени анализът и изводите в тази глава. Интересът към осигуряването на кадровото развитие на академичните кадри точно отразява нуждите на морския сектор във всичките му политики. Със знанията и интересите си по педагогика и морско дело доцент Бакалов навлиза в дълбочина на темата и прави своите обосновани заключения. Някои от тях може би звучат обезкуражаващо. Авторът, макар индиректно, поставя на вниманието на читателя проблеми, които мнозина не биха искали да обсъждат. Какво би станало с висшето морско образование, ако научноизследователският му компонент не е приоритет или ако се съхрани относително пасивната му, изчаквателна позиция по формирането на национална морска политика? Може ли едно училище за професионално образование да запази лидерската си позиция в системата на висшето образование, защото е ценено за способността му да се самоиздържа, макар че не това е смисълът на неговото съществуване? Нормално ли е съотношението между хабилиитирани преподаватели и обучаеми да е 1/80? По този повод авторът дава примери в полза срещу статуквото в сегашния му вид и очертаващата се сложна перспектива при реинженеринг на националната система за висше образование.

Педагогът, психологът и военноморският офицер Янчо Бакалов отваря широко още една врата за дискусия за висшето морско образование. Противоречивата среда за неговото съществуване с голяма вероятност налага това, а действията за

осъвременяване на една изключително полезна обществена система могат да се окажат жизнено важни за нея.

REFERENCES

- Bakalov, Y. & Tzanev, T. (2001). Opit za koncepciiia za razvitiето na vissheto morsko obrazovanie vyv VVMU „N. J. Vapcarov“. *Morski nauchen forum*, 181 – 189 (in Bulgarian).
- Dirli, E. & Karateki, K. (2018). The factors effecting the Turkish student's environmental optimism and awareness level in PISA 2015. *Strategies For Policy In Science And Education-Strategii Na Obrazovatelnata I Nauchnata Politika*. Vol. 26, Iss. 6, pp. 638 – 653.
- Kozhuharov, A. (2015). Training of students from the Czechoslovakia Republic in the Peoples Naval Academy Nikola Vaptsarova in the period 1953 – 1959 years. *Bulgarian Historical Review-Revue Bulgare D Histoire*. Iss. 3 – 4, pp. 188 – 192 (in Russian).
- Kostov, K. (2018). Civil Education In The Bulgarian School After 1989 (Short Summary). *Strategies For Policy In Science And Education – Strategii Na Obrazovatelnata I Nauchnata Politika*. Vol. 26, Iss. 2, pp. 173 – 181 (in Bulgarian).
- Mednikarov, B. (2019). *Naval Education in Bulgaria – Current State and Perspectives*. Varna: Nikola Vaptsarov Naval Academy. ISBN 978-954-2912-79-8 (in Bulgarian).
- Varbanova, A. (2019). Action Research in Higher Education Fostering Transition toward a Sustainable Economy: Trainings in Ecopreneurship at Three Bulgarian Universities. *Strategies for Policy in Science and Education – Strategii Na Obrazovatelnata I Nauchnata Politika*. Vol. 27, Iss. 2, pp. 154 – 177.

HIGHER MARINE EDUCATION IN COMPETITIVE ENVIRONMENT

Bakalov Ya. (2019). *Higher Marine Education: Leading in Competitive Environment*. Varna: Steno, ISBN 978-619-241-029-2.

✉ **Prof. Blagovest Belev**

ResearcherID: E-3692-2012

ORCID iD:0000-0001-9458-6070

Nikola Vaptsarov Naval Academy

9002 Varna, Bulgaria

E-mail: bl.belev@naval-acad.bg